

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ПЕРШИЙ СЕНАТ

у справі за конституційними скаргами **Водолагіна Сергія Миколайовича, Некрилова Володимира Вікторовича** щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу I Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» від 29 червня 2021 року № 1584–IX, частини третьої статті 54 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–XII

Київ
3 квітня 2024 року
№ 4-р(I)/2024

Справа № 3-18/2023(39/23, 95/23)

Перший сенат Конституційного Суду України у складі:

Кривенка Віктора Васильовича – головуючого,
Гришук Оксани Вікторівни,
Кичуна Віктора Івановича,
Колісника Віктора Павловича,
Петришина Олександра Віталійовича – доповідача,
Філюка Петра Годосьовича – доповідача,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційними скаргами **Водолагіна Сергія Миколайовича, Некрилова Володимира Вікторовича** щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу I Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» від 29 червня 2021 року № 1584–IX (Відомості Верховної Ради України, 2021 р., № 36, ст. 306),

частини третьої статті 54 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–ХІІ (Відомості Верховної Ради Української РСР, 1991 р., № 16, ст. 200) зі змінами.

Заслухавши суддів-доповідачів Петришина О.В., Філюка П.Т. та дослідивши матеріали справи,

Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкти права на конституційну скаргу – Водолагін С.М., Некрилов В.В. – звернулися до Конституційного Суду України з клопотанням перевірити на відповідність Конституції України (конституційність) пункт 2 розділу І Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» від 29 червня 2021 року № 1584–ІХ (далі – Закон № 1584), частину третю статті 54 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–ХІІ зі змінами (далі – Закон № 796).

Відповідно до пункту 2 розділу І Закону № 1584 частину третю статті 54 Закону № 796 викладено в такій редакції:

„В усіх випадках розміри пенсії по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання внаслідок Чорнобильської катастрофи, не можуть бути нижчими:

для І групи інвалідності – 6 000 гривень;

для ІІ групи інвалідності – 4 800 гривень;

для ІІІ групи інвалідності – 3 700 гривень;

для дітей з інвалідністю – 3 700 гривень“.

Крім того, оспорюваним приписом Закону № 1584 статтю 54 Закону № 796 доповнено частинами четвертою і п'ятою такого змісту:

«Розміри пенсії, передбачені частиною третьою цієї статті, починаючи з 2022 року щороку з 1 березня індексуються у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з урахуванням коефіцієнта збільшення, що визначається відповідно до абзаців другого і третього частини другої статті 42 Закону України „Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування“.

Порядок призначення пенсії по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи визначається Кабінетом Міністрів України».

1.1. Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що приписи закону, якими до іншого закону внесено зміни, після набрання ними чинності стають невід'ємною частиною закону, до якого внесено зміни.

Отже, предметом конституційного контролю в цій справі є частина третя статті 54 Закону № 796.

2. Вирішуючи порушене в конституційних скаргах питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини третьої статті 54 Закону № 796, Конституційний Суд України виходить із такого.

2.1. Україна за Основним Законом України є соціальною державою (стаття 1); людину, її життя і здоров'я в Україні визнано найвищою цінністю; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3); „в Україні визнається і діє принцип верховенства права“ (частина перша статті 8); забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської

катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов’язком держави (стаття 16); „конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод“ (частини друга, третя статті 22); громадяни мають право на соціальний захист (частина перша статті 46); кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (частина перша статті 50).

2.2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, зазначав, що:

– громадяни України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, потребують додаткових гарантій соціального захисту [рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021];

– обмеження чи скасування окремих пільг, компенсацій та гарантій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, без відповідної рівноцінної їх заміни чи компенсації є недопустимим (Рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018);

– держава зобов’язана обґрунтовувати зміну законодавчого регулювання, зокрема, у питаннях обсягу пільг, компенсацій та гарантій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018, від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021].

3. Конституційний Суд України наголошує, що за статтею 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов’язком держави.

Відповідно до юридичної позиції Конституційного Суду України Конституція та закони України виокремлюють певні категорії громадян України, що потребують додаткових гарантій соціального захисту з боку держави (перше речення абзацу чотирнадцятого пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2005 року № 8-рп/2005).

Виходячи зі змісту статті 16 Основного Закону України Конституційний Суд України в Рішенні від 17 липня 2018 року № 6-р/2018 зазначив, що „обов’язок держави щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу зумовлює надання особливого статусу громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ (абзац перший пункту 3 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України звертає увагу, що структурне розміщення наведеної норми у розділі I „Загальні засади“ Основного Закону України „вказує на засадничий характер цього обов’язку та на необхідність виокремлення категорії громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи і потребують додаткових гарантій соціального захисту у зв’язку з надзвичайними масштабами вказаної катастрофи та її наслідків“ (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018).

Закріплення в Конституції України обов’язку держави „захищати осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, вказує на особливий статус таких осіб у контексті їх соціального захисту та охорони здоров’я, а відтак – обумовлює посилений їх соціальний захист“ [абзац одинадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(П)/2021].

За частиною першою статті 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров’я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Конституційний Суд України доходить висновку, що для громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на конституційному рівні встановлено особливі гарантії їх соціального захисту та відшкодування завданої шкоди їхньому життю та здоров'ю. Конституційно-правовий статус зазначеної категорії громадян обумовлено специфічним характером наслідків Чорнобильської катастрофи, подолання яких вимагає неухильного виконання державою свого обов'язку з відшкодування шкоди за завдані фізичні, моральні та матеріальні втрати особам, яким призначено пенсію за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання внаслідок Чорнобильської катастрофи.

4. За юридичними позиціями Конституційного Суду України зміст права на соціальний захист визначають як Конституція України, так і закони України.

Частиною першою статті 46 Конституції України встановлено, що „громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом“.

Водночас „інші складові права на соціальний захист, не конкретизовані в частині першій статті 46 Основного Закону України або в інших його статтях, визначає Верховна Рада України шляхом ухвалення законів, тому вона може змінити, скасувати або поновити їх при формуванні соціальної політики держави за умови дотримання конституційних норм та принципів“ (абзац четвертий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018).

Конституційний Суд України зауважує, що „гарантування державою конституційного права на соціальний захист є однією з необхідних умов існування особи і суспільства; рівень соціального забезпечення в державі має відповідати потребам громадян, що сприятиме соціальній стабільності,

забезпечуватиме соціальну справедливість та довіру до держави. Гарантування державою цих прав, у тому числі права на пенсійне забезпечення як складової конституційного права на соціальний захист, має здійснюватися на основі Конституції України та у спосіб, що відповідає їй“ (абзац шостий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 4 червня 2019 року № 2-р/2019).

4.1. Для захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та розв’язання посутніх проблем медичного й соціального характеру держава в особі законодавця ухвалила Закон № 796.

Закон № 796 визначає основні приписи щодо реалізації конституційного права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на охорону їх життя і здоров’я та створює єдиний порядок визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій, умов проживання і трудової діяльності на них, соціального захисту потерпілого населення (абзац другий преамбули).

Особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, інших ядерних аварій та випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї, є:

„1) учасники ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС – громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків;

2) потерпілі від Чорнобильської катастрофи – громадяни, включаючи дітей, які зазнали впливу радіоактивного опромінення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

3) громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації інших ядерних аварій та їх наслідків, у ядерних випробуваннях, у військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, у складанні ядерних зарядів та здійсненні на них регламентних робіт;

4) громадяни, які постраждали від радіоактивного опромінення внаслідок будь-якої аварії, порушення правил експлуатації обладнання з радіоактивною

речовиною, порушення правил зберігання і захоронення радіоактивних речовин, що сталося не з вини потерпілих“ (стаття 9 Закону № 796).

За частиною першою статті 13 Закону № 796 „держава бере на себе відповідальність за завдану шкоду громадянам та зобов’язується відшкодувати її за:

1) пошкодження здоров’я або втрату працездатності громадянами та їх дітьми, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи;

2) втрату годувальника, якщо його смерть пов’язана з Чорнобильською катастрофою;

3) матеріальні втрати, що їх зазнали громадяни та їх сім’ї у зв’язку з Чорнобильською катастрофою, відповідно до цього Закону та інших актів законодавства України“.

Для встановлення пільг і компенсацій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, законодавець розподілив їх на чотири окремі категорії.

Згідно з частиною першою статті 49 Закону № 796 для вказаних категорій осіб встановлено державну пенсію та додаткову пенсію за шкоду, заподіяну здоров’ю, яку призначають після виникнення права на державну пенсію.

Статтею 54 Закону № 796 регламентовано види та порядок призначення державної пенсії особам, віднесеним до категорії 1 та у зв’язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи.

До категорії 1 належать особи з інвалідністю „з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС та потерпілих від Чорнобильської катастрофи <...>, щодо яких встановлено причинний зв’язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою, хворі внаслідок Чорнобильської катастрофи на променеви хворобу“ (пункт 1 частини першої статті 14 Закону № 796).

Зважаючи на викладене, Конституційний Суд України наголошує, що „виокремлення законодавцем з категорії осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, осіб, які потребують особливого ставлення

держави – осіб з інвалідністю з числа учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також з числа потерпілих від Чорнобильської катастрофи, – та запровадження саме для цієї категорії осіб державної пенсії й установлення на рівні закону її мінімальних розмірів слід розглядати як прояв з боку держави заходів підтримчої дії для цих осіб“ [абзац восьмий підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021].

4.2. Посутній аналіз статей 3, 16, 50 Конституції України свідчить, що „на державу покладено позитивний обов’язок забезпечити особам з інвалідністю з числа осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, посилений соціальний захист. Позитивний обов’язок держави у цьому разі, по суті, вимагає від неї вжити заходів підтримчої дії (*affirmative action*) з огляду на те, що йдеться про обов’язок захисту державою однієї з найуразливіших верств населення, яка того потребує“ [абзац сьомий підпункту 2.5.1 підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021].

За результатами аналізу змін законодавчого регулювання права на соціальний захист осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, у частині призначення їм державної пенсії й установлення на рівні закону її мінімальних розмірів Конституційний Суд України встановив таке.

На виконання імперативних вимог статей 3, 16, 50 Конституції України парламент у частині четвертій статті 54 Закону № 796 у редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“» від 6 червня 1996 року № 230/96–ВР зазначив, що:

„В усіх випадках розміри пенсій для інвалідів, щодо яких встановлено зв’язок з Чорнобильською катастрофою, не можуть бути нижчими:

по I групі інвалідності – 10 мінімальних пенсій за віком;
по II групі інвалідності – 8 мінімальних пенсій за віком;
по III групі інвалідності – 6 мінімальних пенсій за віком;
дітям-інвалідам – 3 мінімальних пенсій за віком“.

Згідно з першим реченням частини першої статті 28 Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування“ „мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом“.

Із 1 січня 2015 року умови, порядок призначення та мінімальні розміри пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв’язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи визначалися актами Кабінету Міністрів України із відповідних питань [частина третя статті 54 Закону № 796 у редакції Закону України „Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України“ від 28 грудня 2014 року № 76–VIII (далі – Закон № 76)].

Відповідно до пункту 11 Порядку обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України „Про підвищення рівня соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 23 листопада 2011 року № 1210 у редакції постанови Кабінету Міністрів України „Про внесення змін до Порядку обчислення пенсій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 15 листопада 2017 року № 851, мінімальний розмір пенсії становив:

„1) для учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, інших ядерних аварій та випробувань, військових навчань із застосуванням ядерної зброї:

осіб з інвалідністю I групи – 180 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

осіб з інвалідністю II групи – 160 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

осіб з інвалідністю III групи – 145 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

2) для інших осіб з інвалідністю, щодо яких встановлено причинний зв'язок інвалідності з Чорнобильською катастрофою:

осіб з інвалідністю I групи – 100 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 січня 2012 р. і 150 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 липня 2012 р.;

осіб з інвалідністю II групи – 100 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 січня 2012 р. і 125 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 липня 2012 р.;

осіб з інвалідністю III групи – 100 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 січня 2012 р. і 110 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, з 1 липня 2012 р.;

3) для дітей з інвалідністю – 100 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

4) для непрацездатних членів сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні:

на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 відсотків пенсії по інвалідності померлого годувальника;

на двох і більше непрацездатних членів сім'ї – 100 відсотків пенсії по інвалідності померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частинами“.

Конституційний Суд України в Рішенні від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 частину третю статті 54 Закону № 796 щодо уповноваження Верховною Радою України Кабінету Міністрів України визначати своїми актами мінімальні розміри пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок

Чорнобильської катастрофи визнав такою, що не відповідає Конституції України (пункт 1 резолютивної частини).

У зазначеному Рішенні Конституційний Суд України дійшов висновку, що „держава може змінювати законодавче регулювання у сфері соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, проте в разі зміни такого регулювання вона не повинна вдаватися до обмежень, що порушують сутність їх індивідуальних прав, а досягнутий рівень соціального захисту має бути збережено.

Проте держава в особі Кабінету Міністрів України визначила у Порядку мінімальні розміри державної пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи у розмірах істотно менших, ніж їх було гарантовано Законом № 796–ХІІ у редакції Закону № 230/96–ВР, знівелювавши саму сутність визначених статтями 3, 16, 50 Конституції України прав та гарантій, що фактично є недодержанням державою свого позитивного обов'язку забезпечувати цю категорію осіб гарантованим рівнем соціального захисту“ (абзаци двадцять перший, двадцять другий підпункту 2.4 пункту 2 мотивувальної частини).

Крім того, Конституційний Суд України в Рішенні від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 зобов'язав Верховну Раду України привести нормативне регулювання, установлене статтею 54 Закону № 796 у редакції Закону № 76, щодо визначення мінімальних розмірів пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи, у відповідність із Конституцією України та вказаним рішенням (абзац перший пункту 3 резолютивної частини).

4.3. З огляду на зміст та обсяг конституційних повноважень Верховної Ради України щодо законодавчого врегулювання пенсійного забезпечення Конституційний Суд України вважає, що „законодавець має певний простір

обдумування (*the margin of appreciation*) як стосовно визначення змісту й окремих складників юридичного механізму регулювання пенсійного забезпечення, так і щодо ухвалення законів, якими він змінює такий механізм. Тобто Верховна Рада України в законах може визначити та надалі змінювати основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення (пункт 6 частини першої статті 92 Конституції України)“ (абзац третій підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022).

Конституційний Суд України неодноразово вказував, що визначені на конституційному рівні гарантії соціального захисту осіб, які втратили здоров'я внаслідок Чорнобильської катастрофи, можуть мати певні відмінності у випадку їх законодавчого регулювання, „однак визначені законом відмінності не повинні: допускати жодних невинуватених винятків із конституційного принципу рівності, містити ознак дискримінації при реалізації зазначеними особами права на соціальний захист та порушувати сутність права на соціальний захист, а обґрунтування механізму нарахування соціальних виплат має відбуватись із урахуванням критеріїв пропорційності та справедливості“ [абзац вісімнадцятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 25 квітня 2019 року № 1-р(II)/2019].

Із наведеного випливає, що Верховна Рада України, змінюючи юридичний механізм регулювання мінімальних розмірів державної пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання внаслідок Чорнобильської катастрофи, діяла відповідно до частин першої, другої статті 22 Конституції України.

Послідовно дотримуючись своєї юридичної позиції, Конституційний Суд України наголошує, що „скасування пільг, компенсацій та гарантій не відповідає конституційному обов'язку держави, передбаченому у статті 16 Основного Закону України, щодо осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, тому пільги, компенсації та гарантії є такими, що захищені Конституцією України від негативних наслідків для цієї категорії осіб при

внесенні змін до законодавства України“ (абзац п’ятий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 17 липня 2018 року № 6-р/2018).

Ураховуючи викладене, Конституційний Суд України доходить висновку, що пенсія за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання внаслідок Чорнобильської катастрофи, призначається особам виходячи з імперативних вимог Конституції України як особлива форма відшкодування завданої їм шкоди та є такою, що не може бути скасованою чи зменшеною, поставленою в залежність від наявних фінансових ресурсів чи будь-яких інших обставин. Скасування, обмеження або зменшення пенсії для осіб з інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання внаслідок Чорнобильської катастрофи, призведе до порушення сутнісного змісту конституційних засад, якими людське життя та здоров’я визнано найвищими соціальними цінностями.

4.4. Конституційний Суд України наголошує, що „Верховна Рада України, формуючи соціальну політику держави, повинна гарантувати ефективну реалізацію права на повагу до людської гідності, зокрема, шляхом забезпечення пенсій, інших видів соціальних виплат та допомоги для осіб, які потребують соціального захисту“ (третє речення абзацу четвертого пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 7 листопада 2018 року № 9-р/2018).

Послідовно розвиваючи концепцію людської гідності як складника сутнісного змісту прав і свобод людини, джерела їх формування та критерію допустимості обмеження, Конституційний Суд України зауважує, що „соціальна держава відповідальна за захист людської гідності, забезпечення достатнього і гідного рівня життя людини та задля цього зобов’язана створювати належні та дієві національні юридичні механізми реалізації конституційних прав на соціальний захист“ [перше речення абзацу шостого підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 березня 2023 року № 3-р(II)/2023].

4.5. Відповідно до частини третьої статті 22 Конституції України „при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод“.

Конституційний Суд України зауважує, що „положення частини третьої статті 22 Конституції України необхідно розуміти так, що при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини, якщо таке звуження призводить до порушення їх сутності“ (абзац десятий підпункту 2.2 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 22 травня 2018 року № 5-р/2018).

З огляду на особливий конституційно-правовий статус осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, „Верховна Рада України, ухвалюючи закони, має гарантувати належний захист та реалізацію прав і свобод людини, що є однією з умов забезпечення людської гідності як природної цінності“ [п'яте речення абзацу другого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(II)/2021].

Конституційний Суд України за результатом посутнього аналізу статей 3, 16, 50 Конституції України, Рішення від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 констатує, що Верховна Рада України Законом № 1584 повторно запровадила правове регулювання з тим самим недоліком, а саме визначила у частині третій статті 54 Закону № 796 мінімальні розміри державної пенсії за інвалідністю, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсії у зв'язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи у розмірах менших, ніж їх було гарантовано Законом № 796 у редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“» від 6 червня 1996 року № 230/96–ВР.

Тому, „повторно запровадивши правове регулювання з тим самим недоліком, Верховна Рада України порушила вимогу частини другої статті 8

Основного Закону України, за якою закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй“ (абзац четвертий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2018 року № 13-р/2018).

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що частиною третьою статті 54 Закону № 796 вчергове порушено належний рівень соціального захисту та засадничий обов'язок держави щодо відшкодування завданої шкоди особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, що не відповідає частині першій статті 3, частині другій статті 8, статті 16, частині третій статті 22, частині першій статті 46, частині першій статті 50 Конституції України.

5. Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України та статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі приписи, що визнані неконституційними, утрачають чинність із дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Установивши, що частина третя статті 54 Закону № 796 суперечить Конституції України, та зважаючи на складну фінансово-економічну ситуацію, спричинену умовами воєнного стану, посяганням на територіальну цілісність та державний суверенітет України, ураховуючи першочергову потребу забезпечення національної безпеки України для збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства й уникнення надмірного навантаження на державний бюджет України, Конституційний Суд України вважає за потрібне відтермінувати втрату чинності частиною третьою статті 54 Закону № 796.

6. Відповідно до частини четвертої статті 63 Закону України „Про Конституційний Суд України“ сенат Конституційного Суду України закриває

конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави, визначені статтею 62 цього закону.

З аналізу конституційних скарг Водолагіна С.М., Некрилова В.В. вбачається, що в остаточних судових рішеннях у їхніх справах абзаци восьмий, дев'ятий, десятий пункту 2 розділу I Закону № 1584, якими статтю 54 Закону № 796 доповнено частинами четвертою і п'ятою, не були застосовані.

Отже, конституційне провадження у справі за конституційними скаргами Водолагіна С.М., Некрилова В.В. щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців восьмого, дев'ятого, десятого пункту 2 розділу I Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» від 29 червня 2021 року № 1584–IX підлягає закриттю на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – неприйнятність конституційної скарги.

Ураховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“

Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частину третю статті 54 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–ХІІ зі змінами.

2. Частина третя статті 54 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796–ХІІ зі змінами, визнана неконституційною, утрачає чинність

через три місяці з дня припинення чи скасування воєнного стану, введеного Указом Президента України „Про введення воєнного стану в Україні“ від 24 лютого 2022 року № 64/2022 зі змінами.

3. Закрити конституційне провадження у справі за конституційними скаргами Водолагіна С.М., Некрилова В.В. щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзаців восьмого, дев'ятого, десятого пункту 2 розділу I Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» від 29 червня 2021 року № 1584–ІХ на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – неприйнятність конституційної скарги.

4. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ПЕРШИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**